

**Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
katedra pedagogiky**

Požadavky ke státní závěrečné zkoušce z pedagogiky a psychologie pro učitele

Studenti u SZZ prokáží :

- důkladné teoretické znalosti získané studiem odborné literatury;
- dovednost aplikovat tyto teoretické znalosti na řešení modelových pedagogických situací;
- dovednost využití znalostí historického vývoje řešení daných problémů i znalosti jejich současného řešení v zahraničí.

Student u zkoušky předloží **seznam minimálně deseti prostudovaných publikací.**

Pedagogická část

1. Vývoj názorů na výchovu a vzdělávání v 18. a 19. století. Významní pedagogičtí myslitelé a jejich odkaz (Pestalozzi, Herbart, Tolstoj).

2. Vývoj názorů na výchovu a vzdělávání ve 20. století. (Pedagogické směry 20. století a jejich představitelé: Dewey, Parkhurstová, Montessori, Steiner, Petersen, Freinet).

3. Základní kurikulární dokumenty a jejich význam pro práci učitele. Vzdělávací programy, učební plány, učební osnovy, tématické plány a další dokumenty. Práce učitele se školním vzdělávacím programem.

4. Vzdělávací soustava České republiky. Úrovně vzdělávání, druhy a stupně škol a školských zařízení. Klasifikace vzdělávání ISCED. České školství v evropském kontextu, soudobé trendy ve vzdělávání.

5. Organizační formy výuky a jejich klasifikace. Možnosti a meze skupinového, frontálního a individuálního vyučování. Vyučovací metody. Aktivizující metody a jejich využití ve výuce na základních a středních školách.

6. Učebnice jako součást kurikula a edukační médium. Typy učebnic, didaktické vybavení učebnic, zásady pro výběr školní učebnice. Standardní a alternativní učebnice. Práce učitele s učebnicí.

7. Sociálně nežádoucí jevy u dětí a mládeže. Problematika prevence a intervence ve školním prostředí se zaměřením na šikanování a zneužívání návykových látek.

8. Podpůrná síť ve školství. Funkce a úkoly poradenských pracovišť. Spolupráce školy a rodiny s pedagogicko-psychologickou poradnou a jinými institucemi. Problematika dalšího vzdělávání učitelů.

9. Práva dítěte a jejich národní a mezinárodní kodifikace. Problematika týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Možnosti školy při prevenci porušování dětských práv. Organizace a instituce působící v oblasti dětských práv, sociálně právní ochrana dítěte.

10. Profese učitele a její současné pojetí. Kvalifikační požadavky na učitele a jeho profesní vývoj, rizika spojená s učitelstvím. Profesní kompetence učitele. Autorita učitele. Aktuální problémy učitelství v České republice. Organizace sdružující učitele.

11. Volný čas v životě dětí a dospělých. Možnosti pedagogického ovlivňování volného času s ohledem na věk. Význam volnočasových aktivit pro prevenci sociálně nežádoucích jevů.

12. Multikulturalita ve škole. Etnické faktory ve vzdělávání. Problematika internacionalizace výchovy a vzdělávání. Multikulturní výchova v praxi školy. Organizace participující na výchově k interkulturnímu porozumění.

13. Nejdůležitější mezníky ve vývoji školství v českých zemích. První školy na našem území. Tereziánské reformy. Školství po r. 1918. Školství v letech 1948 – 1989. Proměny školství po roce 1989.

14. Vliv výchovy na vývoj jedince. Teorie nativismu a empirismu a důsledky jejich uplatňování v pedagogické praxi. Interakční teorie. Pedagogický optimismus. Problematika alternativních pedagogických směrů.

15. Základní didaktické principy. Formulace didaktických zásad v minulosti a dnes. Analýza základních zásad.

16. Druhy vzdělání. Všeobecné a odborné vzdělání. Teorie materiálního a formálního vzdělání. Pojem kurikulum.

17. Pedagogická diagnostika. Základní diagnostické metody v práci učitele na základní a střední škole. Kontrola, hodnocení a klasifikace žáků.

18. Škola jako sociální instituce a její funkce. Státní správa a samospráva ve školství. Klima školy. Legislativní rámec činnosti školy, povinná dokumentace škol a školských zařízení.

19. Profesní etika učitele. Základní etické otázky a dilemata při výchově a vzdělávání. Etické chování učitelů jako součást kultury školy, problematika etického kodexu učitelů.

20. Příprava učitele na vyučování. Struktura vyučovací hodiny. Výchovně vzdělávací cíle a jejich postavení při projektování vyučování. Pedagogická evaluace. Učitel jako reflektivní profesionál.

Psychologická část

1. Psychologie jako věda. Předmět psychologie. Členění psychologických disciplín. Základní paradigmaty (psychologické školy a směry). Význam psychologie pro učitelství. Školní psychologie (školní poradenská psychologie).

2. Osobnost člověka. Determinanty osobnosti. Struktura osobnosti. Vlohy a schopnosti, inteligenční schopnosti, nadání. Temperament a charakter. Zaměřenost osobnosti, motivace a hodnoty.

3. Osobnost člověka a škola. Možnosti ovlivňování osobnosti. Pojmy Já, osobní identita, sebepojetí a sebevědomí. Pojem sociální role a druhy konfliktů rolí ve školním prostředí.

4. Socializace, rodina a škola. Proces socializace, jeho význam pro člověka a společnost. Úloha školy a rodiny v socializaci dítěte, rozdíly v rodinné a školní socializaci. Vztah obou institucí z psychologického hlediska. Způsob komunikace mezi školou a rodinou. Vyjmenovat rizika této komunikace a možnosti jejich předcházení.

5. Učení. Vymezení a vzájemný vztah pojmů: vývoj, zrání, učení. Hlavní činitele psychického vývoje. Oblasti vývoje a vztah mezi nimi (tělesná, percepční, kognitivní atd.). Význam učení pro život člověka. Základní druhy učení – senzomotorické, kognitivní, sociální. Základní principy učení – učení pokusem a omylem, vhladem, posilováním, nápodobou a identifikací.

6. Styly poznávání a učení. Hlavní poznávací a učební styly. Diagnostika poznávacích a učebních stylů. „Vztah k poznání“ a jeho vazba na učební styl a na efektivitu učení. Efektivní strategie učení. Metakognice. Autoregulace ve vztahu k učení. Vztah mezi učením a myšlením. Druhy myšlení.

7. Motivace k učení, motivace ve škole. Vymezení pojmů: motivace, potřeba, motiv, motivační konflikt. Druhy motivace uplatňující se ve školním učení: poznávací, výkonová, sociální. Vnitřní a vnější motivace. Diagnostika a aktualizace motivace. Zásady využívání odměn a trestů. Motivační vlivy snižující školní výkony (nuda a strach ve škole).

8. Mladší školní věk. Charakteristika dítěte před vstupem do školy a v mladším školním věku. Hlavní vývojové změny, zejména v oblasti kognitivní a osobnostně-sociální. Význam školy v životě dítěte. Školní zralost a připravenost, jejich diagnostika a možnosti intervence. Možné problémy na počátku školní docházky.

9. Starší školní věk, pubescence a adolescence. Charakteristika období pubescence a adolescence. Hlavní vývojové změny, zejména v oblasti kognitivní a osobnostně-sociální. Vztahy k rodičům, učitelům a vrstevníkům. Možné problémové projevy ve škole a jejich řešení.

10. Školní úspěšnost a neúspěšnost. Pojem školní úspěšnost – objektivní a subjektivní vymezení. Faktory ovlivňující školní úspěšnost. Teorie socio-kulturního handicapu. Diagnostika školní úspěšnosti. Opatření zvyšujících školní úspěšnost.

11. Školní třída. Sociální skupina, třídění skupin. Skupinová dynamika (konflikt a kooperace). Skupinová struktura. Sociální pozice ve skupině. Sociometrie, techniky zjišťování vztahů a pozic ve skupině. Vedení školní třídy.

12. Narušené vztahy ve školní třídě. Podoba a význam dobře fungujících vztahů ve školní třídě. Projevy narušených vztahů. Šikana. Prevence narušených vztahů ve třídě. Intervence ve třídě s narušenými vztahy (úloha učitele, školního poradenského pracoviště, dalších institucí).

13. Specifické poruchy učení. Pojem specifické poruchy učení. Příčiny a projevy. Charakteristiky dyslexie, dysgrafie, dysortografie a dyskalkulie. Možnosti kompenzace a nápravy SPU. Postup školy vůči dítěti s SPU.

14. Žáci s problémovým chováním. Pojem problémové chování a specifické poruchy chování. Možné příčiny problémového chování. Projevy problémového chování. Možnosti nápravy problémového chování. Postup školy vůči dítěti s problémovým chováním (včetně úlohy výchovného poradce a školního metodika prevence).

15. Komunikace. Verbální a neverbální komunikace. Možné problémy v komunikaci mezi učiteli a žáky. Zásady efektivní komunikace učitelů s žáky, s rodiči a s kolegy.

16. Sociální vnímání a poznávání ve vztahu mezi vyučujícími a studujícími. „Chyby“ ve vnímání a poznávání. Efekt prvního dojmu, halo efekt, pygmalion efekt, sebesplňující proroctví atd. Kauzální atribuce a autoatribuce a jejich význam ve školním prostředí.

17. Postoje, předsudky, stereotypy. Složky postoje, utváření a změny postojů. Typy předsudků a stereotypů (genderové, etnické atd.), jejich vliv na komunikaci učitele a žáků, rodičů atd. Možnosti narušování předsudků a stereotypů u žáků a u učitelů.

18. Diagnostika ve škole. Význam diagnostiky v pedagogické praxi. Diagnostika žáka – předmět a postupy. Využívání individuální, sociální a věcné normy v hodnocení žáků (zejména žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Diagnostika a autodiagnostika učitele – předmět a postupy.

19. Náročné životní situace. Pojem stres, stresor. Způsoby zvládnání stresu (copingové strategie). Druhy náročných životních situací u dětí školního věku. Zásady krizové intervence. Psychologická náročnost učitelství. Syndrom vyhoření, možnosti jeho prevence a řešení.

20. Poradenství ve škole. Školní poradenské pracoviště: výchovný poradce, školní metodik prevence, odborník na reedukaci SPU, školní psycholog, třídní učitel (dle vyhlášky 72/2005 Sb.). Další instituce: pedagogicko-psychologická poradna, speciálně-pedagogické centrum, středisko výchovné péče aj.

Doporučená literatura z pedagogiky

BENDL, S. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha : ISV, 2001.

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003.

BERTRAND, Y. *Soudobé teorie ve vzdělávání*. Praha : Portál, 1998.

BYČKOVSKÝ, P. *Základy měření výsledků výuky*. Praha : ČVUT, 1982.

CACH, J. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. I.-IV. Praha : UK. 1990-94.

CANGELOSI, J. *Strategie řízení třídy*. Praha : Portál, 1994.

DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. aj.. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada Publishing, 1995.

GRECMANOVÁ, H.; URBANOVSKÁ, E.; NOVOTNÝ, P. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatnost učení žáků*. Olomouc : Hanek, 2000.

- HRABAL, V. a kol. *Testy a testování ve školní praxi*. Praha : PedF UK, 1993.
- HRADEČNÁ, M.; HEJLOVÁ, H.; NOVOTNÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha : SVI, 1996.
- JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha : Karolinum, 1998.
- JŮVA, VL. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1995.
- KALHOUS, Z.; OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002.
- KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc : UP, 1996.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha : Portál 2001.
- KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha : Portál, 1996.
- MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno : PedF MU, 1996.
- MAŇÁK, J. ; ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido, 2004.
- MAREŠ, J.; KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno : MU, 1995.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a sociální síť*. Praha : Slon, 1993.
- PAŘÍZEK, V. *Obecná pedagogika*. Praha : Karolinum, 1994.
- PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha : ISV, 2001.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
- PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno : MU, 1998.
- RÝDL, K. *Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti*. Praha : 1994.
- SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha : Petrklíč, 2000.
- SINGULE, F. *Současné pedagogické směry a jejich psychologické souvislosti*. Praha : SPN, 1992.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha : UK, 2002.
- SOLFRONK, J. *Organizační formy vyučování*. Praha : SPN, 1991.
- SOLFRONK, J. a kol. *Kapitoly ze školní pedagogiky*. Praha : UK, 1993.
- VÁŇOVÁ, R. a kol. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*. Praha : 1997.
- VÁŇOVÁ, R.; NEJEDLÁ, D. *Texty ke studiu reformní pedagogiky v ČSR*. Praha : 1995.
- VAŠUTOVÁ, J. *Kapitoly z pedagogiky*. Praha : 1998.

Doporučená literatura z psychologie

- ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál 2001.
- FISHER, R. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha : Portál, 1997.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál, 1997.
- HADJ MOUSSOVÁ, Z.; DUPLINSKÝ, J. a kol.: *Pedagogicko -psychologické poradenství III*. Praha : PedF UK, 2003.
- HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha : Portál, 1998.
- HENNING, C.; KELLER, G. *Antistresový program pro učitele*. Praha : Portál, 1998.
- HELUS, Z. *Pojetí žáka a perspektivy osobnosti*. Praha : SPN, 1982.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí. (Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče.)*. Praha: Portál, 2004.
- HELUS, Z.; HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha : SPN, 1989.
- HRABAL, V. *Pedagogicko-psychologická diagnostika žáka*. Praha : SPN, 1989.
- HRABAL, V. *Sociální psychologie II*. Praha : PedF UK, 1993, 1989.
- HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha : Karolinum, 2003.
- HRABAL, V.; MAN, F.; PAVELKOVÁ, I. *Psychologické otázky motivace ve škole*. Praha : SPN, 1989.
- MAREŠ, J. *Styly učení žáků a studentů*. Praha : Portál, 1989.
- MATĚJČEK, Z. *Teorie a praxe dětského psychologického poradenství*. Praha : SPN, 1991.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, 1995.
- PAVELKOVÁ, I. *Motivace žáků k učení. (Perspektivní orientace žáků a časový faktor v žákovské motivaci)*. Praha: PedF UK, 2002.
- POKORNÁ, V. *Teorie, diagnostika a náprava specifických poruch učení*. Praha : Portál, 1997.
- ŠTECH, V. *Škola stále nová*. Praha : Karolinum, 1992.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno : Paido, 1998.
- ŘÍČAN, P.; VÁGNEROVÁ, M. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha : Karolinum, 1996.
- VÁGNEROVÁ, M. *Patopsychologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 1997.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004.
- VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. Praha : Portál, 1997.